

Annona Nova XIII.

A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve

Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar
Kerényi Károly Szakkollégium
Pécs, 2022

Szakmai lektorok:
Barabás Gábor, Bene Adrián, Csöngé Tamás,
Nagy Árpád Miklós, Sediánszky Nóra

A kiadvány a *Nemzeti Tehetség Program* támogatásával jött létre
NTP-SZKOLL – 21-0014

Kiadó: Kerényi Károly Szakkollégium
Felelős kiadó: Kovács István

Szerkesztők: Ónya Balázs, Fenyő Dániel

Olvasószerkesztők: Csabay István, Daradics Boglárka,
Lukács Laura Klára, Litkey Csongor

ISSN 2061-4926

© A szerzők, 2022
© A szerkesztők, 2022

Minden jog fenntartva.

Tartalomjegyzék

CSÖNGE TAMÁS	
Előszó	7
BORDÁS BERTALAN	
Holt ezredes és Viktória királynő leveleinek nyomában – egy nemzetközi nyomozás esélyei 1873-ban	15
CSABAY ISTVÁN	
Cesare Beccaria az utilitarizmus és a társadalmi szerződés metszéspontjában	29
DARADICS BOGLÁRKA	
Szociológiai szempontok vizsgálata Lukács György drámaelméleti szövegeiben	53
FENYŐ DÁNIEL	
Önértelmezés és ítélet – Esterházy Péter és a <i>Magyar Műhely</i> kapcsolata	67
LUKÁCS LAURA KLÁRA	
Virtuális narráció a Tintin-képregényekben	93
ÓNYA BALÁZS	
Lépések az igazság egy pluralista korrespondenciaelmélete felé	109

ROTTLER LILI	
A nemi erőszak popkulturális reprezentációja. Az <i>Ígéretes fiatal nő</i> (2020) a szexuális trauma tükrében	131
RUPPERT FANNI	
„Orphikus-bakchikus” lemez elemzése Hipponionból	149
TILLMANN VIRÁG	
A virtusok variabilitása és értelmezési szintjei Pietro Aretino kurtizán-dialógusában	165
VLASICS BÁLINT	
Egy magyar rabszolgalány sorsa. Adalékok Himfi Margit történetéhez	181
Rezümék	199
A Kerényi Károly Szakkollégium tagjai a 2021/2022-es tanévben	209
A Kerényi Károly Szakkollégium mentorai a 2021/2022-es tanévben	210

„Orphikus-bakchikus” lemez elemzése Hipponionból*

A kutatók körében 19. század első felétől kezdve hatalmas vitákat generálnak azok a típusú aranylemezek, amelyeknek fő sajátossága abban áll, hogy egy elképzelt, idilli túlvilágról adnak képet. Az 1800-as évektől napjainkig 39 ilyen jellegű aranylemezt tártak fel, amelyek az ókori görög világ különböző vidékein, Dél-Itália és a mai Görögország területén talált sírokból származnak.¹ Kutatók egy csoportja ezeket az aranylemezeket ahhoz a vallási praxishoz köti, amelyet az antik hagyomány szerint Orpheus, a mitikus dalnok alapított.² A következőkben arra fókuszálok, hogy milyen módon kapcsolható Orpheus neve az aranylemezekhez. Tanulmányom a legkorábbi, Hipponionból előkerült, Kr. e. 5. századból származó aranylemezre³ koncentrálok, amelynek vizsgálatával arra keresem a választ, a görög vallásban milyen szerepe volt Mnemosynének (Emlékezés) és forrásának abban, hogy az elhunyt lelke útja végén elérje a boldog túlvilági létet.

* Köszönettel tartozom Dr. Nagy Árpád Miklósnak, aki segítette a munkámat, köszönöm továbbá Dr. Lindner Gyulának, hogy ellenőrizte és kijavította fordításaimat!

¹ EGYED Attila, „Rituális tapasztalat az orphikus aranylemezekben: Dimenziók és folyamatok”, *Ókor* 17, 2. sz. (2018): 27–41, 29.

² GRAF, Fritz és JOHNSTON, Iles Sarah, *Ritual Texts for the Afterlife: Orpheus and the Bacchic Gold Tablets*, (New York: Routledge, 2007).

³ Az eddig felfedezett lemezek közül az itt bemutatott hipponioni lemez a legkorábbi. A legkésőbbi aranylemezt a Kr. u. 2. századra datálják. GRAF és JOHNSTON, *Ritual Texts...*

A lemezek „orfhikus-bakchikus” megnevezése problémás. Radcliffe Edmonds az *orfhikus* szót idézőjelbe teszi művének a címében.⁴ Martin L. West elutasította a hipponioni aranylemez diónysosi értelmezését.⁵

A kezdetek

Elsőként a dél-itáliai Petéliában találtak aranylemezt, James Millingen régész 1834-ben vásárolta meg a Nápolyi Királyságban.⁶ A pár centiméter nagyságú, vékony aranylemez a kutatók számára akkor még ismeretlen tárgycsoportba tartozott.⁷ A német régész, Eduard Gerhard például egyik levelében azt írta, hogy J. Millingennek fogalma sincs arról, mi is került a birtokába.⁸ A petéliai lemez Kr. u. 2. századi amulett volt, amelyet amulettartóba felcsavarva a holttest mellkasán helyeztek el. Valószínűleg azt a célt szolgálta, hogy az elhunyt lelket vezesse és segítségére legyen az alvilágban. 1879-ben két újabb aranylemezt találtak

---

⁴ EDMONDS, Radcliffe G. III, *Myths of the Underworld Journey: Plato, Aristophanes, and the „Orphic” Gold Tablets*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2004).

⁵ SEGAL, Charles, „Dionysos and the Gold Tablets from Pelinna”, *Greek Roman and Byzantine Studies* 31, 4. sz. (1990): 411–419.; WEST, M. L. „Zum neuen Goldblättchen aus Hipponion”, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, Bd. 18 (1975): 229–236, 234.; A magam részéről egyetértek az „orfhikus” jelzővel, de pontosabbnak tartom az „orfhikus-bakchikus” elnevezést.

⁶ GRAF és JOHNSTON, *Ritual Texts...*, 52–57.

⁷ Az aranylemezek szélessége általában 4–8 cm között mozog, magasságuk pedig 1–3 cm közé tehető. BERNABÉ, Alberto és JIMÉNEZ SAN CRISTÓBAL, Ana Isabel, *Instructions for the Netherworld: The Orphic Gold Tablets*, (Leiden – Boston: Brill, 2008), 2.

⁸ Carlo Bonucci levele Eduard Gerhardhoz (1834. május 30.). CARRATELLI, Giovanni Pugliese, *Le lamine d’oro orfiche: Istruzioni per il viaggio oltermondano degli iniziati Greci*, (Milánó: Adelphi, 2001), 69. A levelet említi GRAF és JOHNSTON, *Ritual Texts...*, 52, 192.

Timpone Grandéban (Dél-Itália), illetve az ókori Thurioi-ban Francesco Cavallari ásatásai során. A táblákat még ugyanebben az évben Domenico Comparetti publikálta.⁹ A thurioi aranylemezek megosztották a kutatókat abban a kérdésben, hogy a tárgyak milyen vallási kontextusba illeszkednek. Comparetti az orphikus vallási praxishoz kapcsolta őket, és az ún. orphikus misztérium kontextusában értelmezte azokat.¹⁰ Sőt mi több, a lemezeken olvasható szöveg emlékeztette őt Pindaros *Második olympiai ódá*-jára, amelyben a költő a Boldogok Szigetéről ír, ahová az elhunyt lelke a földi létet követően kerül.¹¹ Más kutatók ettől eltérő értelmezésre jutottak. Albert Dieterich úgy gondolta, hogy az aranylemezek szövegei egy *orphikus-pythagorikus* versből származhatnak, míg Erwin Rhode, Comparettihez hasonlóan a szövegeket a Dionysos-kultuszhoz kapcsolta.¹² Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff is szkeptikusan tekintett az orphikus értelmezésre.¹³ Radcliffe G. Edmonds szerint a korábbi kutatók félreértelmezték az aranylemezek szövegeit, mivel az orphizmus termékeiként kategorizálták azokat ahelyett, hogy a lemezeket önmagukban, mitikus szövegekként kezelték volna.¹⁴ Leonid Zhmud cikkében több álláspontot vizsgált, mint például Ivan Mortimer Linforth véleményét, aki szerint hiába jelenik meg az orphikus kifejezés (amely az olbiai csontlemezeken olvasható), maga a szó nem bizonyíték arra,

⁹ GRAF és JOHNSTON, „*Ritual Texts...*”, 52–57.

¹⁰ EDMONDS, *Myths of the Underworld...*, 30–34.; GRAF – JOHNSTON, *Ritual Texts...*, 53–55.

¹¹ „*Ki fönt, alant testet öltött/ ime háromszor is:/ s tiszta marad minden igazságtalan/ büntől a lelke: vonul a Zeusz utain/ Kronosz erődje fele, hol/ Óceán fuvalatok/ zsongják körül a boldogok szigeteit.*” PINDAROS: „Az akragasi Thérónnak, a kocsiverseny győztesének (II. olympiai óda)” részlet, ford. JÁNOSY István, in szerk. SZEPESSY Tibor és FALUS Róbert, *Görög költők antológiája*, 117–124, (Budapest: Európa Kiadó, 1982).

¹² GRAF – JOHNSTON, *Ritual Texts...*, 55–56.

¹³ BREMMER, Jan N., *Initiation into the Mysteries of the Ancient World*, (Berlin – Boston: De Gruyter, 2014) 58.

¹⁴ EDMONDS, *Myths of the Underworld...*, 25., 30–31.

hogy valaha is létezett volna ilyen közösség az ókorban.¹⁵ Günther Zuntz 1971-ben megjelent *Persephone* című munkájában az aranylemezeket a Pythagoras nevéhez köthető vallási áramlathoz kapcsolta, és a lemezeket – ahogyan más dél-itáliai vallási jelenségeket is – egy ősi női istenség kultuszára vezette vissza.¹⁶ Álláspontját néhány évvel később két újonnan felfedezett és publikált tábla, a hipponioni (1974), valamint a pelinnai (1987) aranylemezek cáfolták.¹⁷ Nem világos, hogy e lemezek pontosan milyen vallási hagyományhoz kapcsolódnak. Dionysos számos szövegben szerepel, emiatt a „bakchikus” jelző bizonyára nem félrevezető. Az azonban továbbra is kérdés, hogy miért nevezte Comparetti a bakchikus lamellákat orphikusnak, milyen a kapcsolat lelhető fel a szövegek és Orpheus között.

Orpheus

Orpheus a görög mítoszvilág ikonikus alakja, akit nem erejéről és harcairól, hanem csodálatos zenei tudásáról ismerünk. Ő az, aki szerelméért, Eurydikéért¹⁸ képes volt lemenni az alvilágba, hogy visszahozza őt az élők sorába. A történet szerint, amikor már visszafelé tartottak az élők világába, Orpheus nem bírta megállni,

---

¹⁵ ZHMUD, Leonid, „Orphism and Grafitti from Olbia”, *Hermes* 120, 2. sz. (1992): 159–168, 161–162.

¹⁶ Zuntz azért is tagadta, hogy a lemezek az orphikus tevékenységhez kapcsolódnának, mert Dionysos neve nem jelent meg a szövegekben. BENCZE Ágnes, „Bacchoi kai mystai: Eszkhatologikus hiedelmek és rítusok Magna Graeciában”, in szerk. NAGY Árpád Miklós, *Az Olympos mellett: Mágikus hagyományok az ókori Mediterráneumban I.*, 353–385, (Budapest: Gondolat, 2013), 354, 358.; EDMONDS, *Myths of the Underworld...*, 59–60.

¹⁷ EDMONDS *Myths of the Underworld...*, 31.; GRAF és JOHNSTON, *Ritual Texts...*, 4, 36.

¹⁸ A Kr. e. 3. század előtti forrásokban nem jelenik meg az Eurydiké név. Ez a név az után lett népszerű, hogy makedón királynők és hercegnők viselték. BREMER, *Initiation into the Mysteries...*, 60.

hogy vissza ne nézzen kedvesére, s emiatt veszítette őt el örökre. E mítoszról kései ókori elbeszélések találhatók. Az utókor számára Ovidius *Átváltozások* és Vergilius *Georgica* című művei örökítették meg a történetet, habár a mítosz valószínűleg korábban is ismert volt. Tudunk ugyanis néhány a Kr. e. 5. század végén keletkezett, később azonban elveszett reliefről, melyek Orpheusz és Eurydiké történetét örökítették meg; a róluk készült, utókor számára is fennmaradt másolatok a késő-hellenisztikus korból vagy a korai császárkorból származnak.¹⁹

Fontos megemlítenünk, hogy az antik hagyomány Orpheust thrák dalnokként tartotta számon. Ez azért is érdekes, mert a 20. század első felében kutatók egy csoportja Dionysos és Arés istent is innen, Thrákiából származtatta. A két isten neve azonban már a Kr. e. 2. évezredi lineáris B írásos táblákon felbukkan a görög hagyományban.²⁰ A 19. században a kutatók az orphizmust előszertettel kötötték Thrákiához, de a különböző helyeken, így a görög és az itáliai területeken előkerült aranylemezek inkább azt bizonyítják, hogy nincs egyetlen központi terület, amelyhez biztosan kapcsolhatjuk e vallási irányzatot, és ahonnan elterjedt volna Mediterráneum-szerte.²¹

¹⁹ GRAF és JOHNSTON *Ritual Texts...*, 172.; Ovidius *Metamorphoses X*; Vergilius *Georgica* 4. 447–551. az 5. századi reliefek hellenisztikus és császárkori másolataira példa: 1. számú képmelléklet. VERGILIUS, *Georgica*, Magyar Elektronikus Könyvtár, ford. LAKATOS István, Hozzáférés: 2022.10.04. <https://mek.oszk.hu/06500/06540/06540.htm>; OVIDIUS, *Átváltozások*, Magyar Elektronikus Könyvtár, ford. DEVECSERI Gábor, Hozzáférés: 2022.10.04. <https://mek.oszk.hu/03600/03690/03690.htm>

²⁰ BREMMER, *Initiation into the Mysteries...*, 56.; VERSNEL, H. S., *Ter Unus. Isis, Dionysos, Hermes: Three studies in henotheism*, (Leiden – New York – Copenhagen – Köln: E. J. Brill, 1990).

²¹ Jó példa erre egy 1890-es cikk Cecil Smith tollából. Egy athéni vörösalakos hydriát (E 246, British Museum, London) elemzett, amelynek ábrázolását orphikusként értelmezte. Smith a vázán szereplő három alak thrák-szerűsége, Dionysos megjelenése, illetve egy ifjú sztéttépésének ábrázolása kapcsán érvelt állítása mellett. SMITH, Cecil, „Orphic Myths on Attic Vases”, *The Journal of*

Az antik görög gondolkodásban az alvilágot megjárta és onnan visszatért hősök (mint amilyen Orpheus, Odysseus vagy Hé-
raklés) speciális tudásra tettek szert Hadésről. Ez az oka annak,
hogy Orpheusnak tulajdonítottak több olyan írást,²² amelyekben a
másvilágról szerzett ismereteit osztja meg.²³ Orpheus ennek a tu-
dásnak a birtokában nagy tekintéllyel rendelkezett a görög vallási
közösségben. Tekintélyét az is erősítette, hogy a hagyomány sze-
rint Homéros és Hésiodos kora előtt tevékenykedett.²⁴ Emiatt nem
meglepő, hogy az antikvitásban többen Orpheus neve alatt írtak
verseket; tették ezt a nyilvánvaló céllal, hogy Orpheus neve

Hellenic Studies, 1890, 11. sz., 343–351. A váza az oxfordi Beazley Archive-ban is megtekinthető egy rövid leírással, amely Cecil Smith álláspontját is megemlíti. Beazley Archive, Hozzáférés: 2022.02.11.

- ²² A Derveniben talált papirusztekercsen is találunk olyan verset, amelyet szintén Orpheus művének tartanak. GRAF és JOHNSTON, *Ritual Texts...*, 65.
- ²³ A görögök gyakran a halottaktól kértek jóslatot, hiszen ők is rendelkeztek ilyesfajta különleges tudással. FELTON, Debbie, „A halottak szerepe a görög vallásban és mitológiában”, ford. HARSÁNYI Eszter, *Ókor* 8, 3–4. sz. (2009): 24–33, 29–30.
- ²⁴ „*És Apollóntól: a lantos/ Orpheusz, dalnokok/ atyja, a sokat magasztalt.*” Pindaros a kürénéi Arkeszilaosznak, a kocsiverseny győztesének (IV. pythói óda) 263–265. ford. Jánosy István, in *Görög költők antológiája; „Orpheusz volt, ki a lant fölé sok húrt vont legelőször, Ő, kit Kalliópé szült az Olümposz alatt.*” Timotheos A perzsák 127–129. ford. FRANYÓ Zoltán, in *Görög költők antológiája; A neoplatonikus gondolkodók is tekintélyes, mély isteni inspirációval rendelkező hérosnak tekintették Orpheust.* EDMONDS, Radcliffe G. III, „Extra-ordinary people: Mystai and Magoi, Magicians and Orphics in the Derveni Papyrus”, *Classical Philology* 103, 1. sz. (2008): 16–39, 28.; „(Orpheus) találta ki elsőként az istenek neveit, elbeszélte származásukat, leírta tetteiket, és róla hiszik azt (az orphikusok), hogy az istenekről igaz tanítást közölt; őt követi nagyrészt Homéros is az istenekről szóló tanításában, mivel ő is az istenek vízből való eredetét tételezi fel: »márpedig ő az első nemző, mindennek az apja«. Véleménye szerint tudniillik a víz minden dolog alapja. [...]” ATHÉNAGORAS, „Legatio 18 (részlet)”, ford. SARKADY János, in HEGYI Dolores, *Görög vallástörténeti Chrestomathia*, (Budapest: Osiris, 2003), 100.

révén a költemények szintén nagyobb érdeklődést keltsenek.²⁵ A mitikus dalnok alakját tovább árnyalják azok az ókori történetírók tollából származó források, amelyek arról tudósítanak, hogy Orpheusnak voltak tanítványai, emellett pedig beavatási szertartásokat is végzett. Az antik hagyomány szerint több misztériumkultuszt és ünnepet is ő alapított.²⁶

A fentiek alapján nem meglepő tehát, hogy Orpheust összefüggésbe hozták azzal a vallási hagyománnyal, amelyhez az aranylemezek is tartoznak. A probléma abból adódik, hogy Orpheus neve az aranylemezek egyikén sem szerepel.²⁷ Az következőkben látni fogjuk, hogy a lemezeken olvasható szövegeket az elhunytak címezték, tehát e vallási hagyományban narrátorként irányítják a halott lelkét a lemezeken található szövegek segítségével. A lemezeken található útmutatás a korabeli alvilágkép összetettségére is

²⁵ BREMMER, *Initiation into Mysteries...*, 58.; EDMONDS, *Myths of the Underworld...*, 102–104.

²⁶ „Orpheus, egy varázsló, aki eleinte a zene és a jóslás gyakorlásával, titkos vallási szertartásokba való beavatással gyűjtött pénzt, azután pedig már nagyobb dolgokra törekedett, sok hívet és nagy hatalmat szerzett magának; egy részük önkéntesen ragaszkodott hozzá, más részük azonban gyanús szemmel nézte a csalárdságot és erőszakoskodást, föllázadt ellene és megölte [...]” Strabón 7.fr. 18. 3–5. in STRABÓN, *Geographika*, ford. FÖLDY József, (Budapest: Gondolat, 1977). Konón arról tudósított, hogy Orpheus mint Thrákia királya egy épületben maga köré gyűjtötte a katonáit, hogy titkos rituálékat végezzenek ott. Emiatt kivívta a thrák nők haragját, akik széttépték őt. Konón FGrH 26 F1.45, idézi BREMMER, *Initiation into Mysteries...*, 57.; EDMONDS, Radcliffe G. III, „Mystai and Magoi...”, 28.; GRAF és JOHNSTON, *Ritual Texts...*, 165–184.; „A szentélyben titkos rejtekhelyen őrzik Thetisz szobrát. A lakedaimóniak állítása szerint Démétér Khtonia tisztelétét Orpheus honosította meg náluk. Én azonban azt hiszem, hogy a hermionéi szentélynek is szerepe volt abban, hogy a lakedaimóniak is tisztelni kezdték Démétér Khtoniát. Áll itt egy Szarapisz-szentély is – ez Spárta legújabb szentélye – s itt látható az olümposzinak nevezett Zeusz temploma is.” Pausanias Görögország leírása 3.14.5. in PAUSANIAS, *Görögország leírása*, ford. MURAKÖZY Gyula, (Máriabesnyő, Gödöllő: Attraktor, 2008).

²⁷ EGYED, „Rituális tapasztalat...”, 29.

utal.²⁸ Mivel Orpheus a mítosz szerint járt az alvilágban, a kutatók felvetették,²⁹ talán ő lehet az, aki a lemezeken keresztül megszólal.³⁰

A hipponioni aranylemez³¹

A legkorábbi aranylemez Persephoné városából,³² Hipponionból származik. A lemez – amelyet hagyományosan a Kr. e. 5–4. század fordulójára datálnak – egy nő sírjából került elő. Valószínűleg

²⁸ A görög hagyomány szerint az alvilág több részből áll: Hésiodos megemlíti a Boldogok Szigetét: „*Ott laknak, s lelkiükhöz nem fér gond s szomorúság, mély örvényű Ókeánosz boldog szigetében [...]*”. Hésiodos *Munkák és napok* 157–158. in HÉSIODOS, *Istenek születése: Munkák és napok*, ford. TRENCSENYI-WALDAFFEL Imre, (Budapest: Európa Kiadó, 2005). Aischylos művében megemlíti a Tartarost „*Számúzne a föld mélyére, azon túl, hol a holtakat őrizi Hádzs, Tartarosz alján bár tartana fogva örökre bilincs, hogy senki, sem isten, sem pedig ember rajtam ne nevesse.*” *Leláncolt Prométheusz*, ford. TRENCSENYI-WALDAFFEL Imre, in szerk. ZSOLT Angéla és DOMONKOS János, *Aiszkhülosz drámái*, 128–133, (Budapest: Európa Kiadó, 1985). BETEGH Gábor, „*Eszkhatológia és kozmológia a görög gondolkodásban: Módszerek és problémák*”, *Ókor* 8, 3–4. sz. (2009): 34–44, 35.

²⁹ Az aranylemez narrátora nagyon jól ismeri az alvilágot, így felmerült, hogy Persephoné segíti az elhunytat. Ezt a lehetőséget kizárták, mert a lemezek szövegei egyes szám harmadik személyben beszélnek az istennőről. A lemezek hexameterben íródtak, és mivel Orpheus jártas a költészetben, illetve fennmaradt egy költeménye az alvilágjárásról, lehetséges, hogy ő az aranylemezek narrátora. BERNABÉ, Alberto és JIMÉNEZ SAN CRISTÓBAL, Ana Isabel, „*Are the »Orphic« gold leaves Orphic?*”, in szerk. EDMONDS, Radcliffe G. III., *The Orphic gold tablets and Greek religion: Further along the path*, 68–101, (Cambridge: Cambridge University Press, 2011), 70–72.

³⁰ BERNABÉ – JIMÉNEZ, *Instructions for the Netherworld...*, 181–183.

³¹ Az aranylemezeket aszerint kategorizálják, hogy mi jellemző a szövegeikre. A hipponioni lemezt a B kategóriába sorolták. A B kategóriába tartozó lemezekre az alvilág részletesebb leírása jellemző, illetve az elhunyt lélek azon állítása, miszerint a Földtől és az Égtől származik. EGYED, „*Rituális tapasztalat...*”, 30. A hipponioni lemez fordítását lásd: 1. melléklet.

³² BERNABÉ és JIMÉNEZ, *Instructions for the Netherworld...*, 2–3.

medálként funkcionált, ugyanis megtalálásakor összehajtogatva az elhunyt mellkasán feküdt.³³ A hellenisztikus kori aranylemezekkel ellentétben a korábbiakon hosszabb, részletesebb szöveggel találkozunk. A korábbi aranylemezek közé tartozik a 16 soros hipponioni lamella is. A szövegek hexameterben íródtak, de metrikájuk nem pontos, helyet kapnak bennük prózai részletek is. Olvasásuk sokszor nehézkes, mivel töredékesek, vagy olyan személyek munkái, akik nem rendelkeztek kellő írástudással.³⁴ A lamellák szövegiben az elhunyt rövid bevezető után rögtön az alvilágban találja magát. Jellemzően nincs semmiféle utalás arra, hogy a halott lelke miként került oda, a hipponioni szöveg nem említi a túlvilágra jutás olyan alakjait, mint a félelmetes mitológiai fenevadat, Kerberost, sem pedig a révész, Charónt.³⁵

A hipponioni lemez első sorának értelmezése sokáig vita tárgyát képezte, a lamella elején ugyanis ezt olvassuk: „*Mnémosyné tode ergon*”, azaz „*Mnémosyné műve ez*”. Az *ergon* görög szó olvasata okozta a legtöbb fejtörést a kutatóknak.³⁶ Mnémosyné, a múz-

³³ Habár Graf azt írja, hogy a hipponioni aranylemezt az elhunyt mellkasán találták, Bernabé arról számol be, hogy a tárgy az elhunyt szájában volt elhelyezve. BERNABÉ és JIMÉNEZ, *Instructions for the Netherworld...*, 239., 42. lábjegyzet; GRAF és JOHNSTON *Ritual Texts...*, 4.

³⁴ BENCZE, *Bacchoi kai mystai...*, 362–363.; BERNABÉ és JIMÉNEZ, *Instructions for the Netherworld...*, 4–5.

³⁵ Az alvilágban fontos szerepe volt a révésznek abban, hogy az elhunyt lelkét átvigye a Styx folyón fizetség ellenében. GRAF – JOHNSTON, *Ritual Texts...*, 97. „*Mint ahogy Oiagrosz kedves fia fényre vezette, társul a thrák kitharát véve csak, Agriópét Hádészből, átkelve zord, gyilkos-ködű tájon, hol betelve a köz-sorsu ladiába Kharón holt árnyak csapatát, zsvajukkal felveri roppant nádasok őscsendjét és vizek mocsarát.*” Hermésianax *Szerelmesek Katalógusa* 1–6., ford. HORVÁTH I. Károly, ld. *Görög költők antológiája*; Charón említése a K.r.e. 7–6. században jelent meg először a forrásokban. BETEGH „Eszkhatológia és kozmológia...”, 35.

³⁶ Az *ergon*t többféleképp olvasták különböző kutatók. Az egyik az *érion*, azaz „síremlék” volt. Felmerült a *thrion* is, ami levelet vagy szirmot jelent. A legérdekesebb olvasat véleményem szerint Wolfgang Luppétól származik: *erion*, ami gyapjút jelent. Hérodotos (2.81.) szerint „*Len alsóruhát viselnek, amelyet*

sák anyjának neve összesen négyszer szerepel a lemezen, ebből három alkalommal forrással együtt. A narrátor Mnemosyné forrásához vezeti a beavatott lelkét, egy másik forrástól azonban eltiltja. A lamella szövege szerint e tiltott forrásból iszik a legtöbb lélek.³⁷ Az egyénnek tehát először a helyes utat kell megtalálnia, miközben szomjúság gyötri.³⁸ Az útkeresést az alvilág sötétje nehezíti meg, illetve az, hogy e sötétségben a tiltott forrásnál egy ragyogóan fehér ciprusfa áll,³⁹ amely vonzó lehet a többi lélek számára. Az elhunyt-nak a kísértések ellenére tovább kell haladnia, mivel a beavatásnak köszönhetően már rendelkezik azzal a tudással és lehetőséggel, hogy eljusson Mnemosyné forrásához.⁴⁰

lábuknál rojtokkal díszítenek és kalaszírisznak neveznek. Fölötte felsőruhaként gyapjúköpenyt hordanak. Gyapjúruhában azonban nem lépnek be a templomba, s nem is temetnek benne senkit, mert ez bűnnek számít. E tekintetben az Egyiptomban is elterjedt orphikus és bakkhikus szertartások és a püthagoreizmus előírásaihoz tartják magukat, mert ezek tiltják, hogy aki be van avatva a szent szertartásokba, azt gyapjúruhában temessék el. Egy szent monadjuk is szól erről.” HÉRODOTOS, *A görög-perzsa háború*, ford. MURAKÖZY Gyula, (Budapest: Osiris, 2007); BERNABÉ és JIMÉNEZ, *Instructions for the Netherworld...*, 12–15.

³⁷ „*ahol a holtaknak leszálló lelkei frissülnek.*” Lásd: 1. melléklet.

³⁸ Odysseus lement az alvilágba, hogy hazaújáról kérdezze az elhunyt jóst, Teiresiaszt. Ahhoz, hogy jóslatot kapjon, inni kellett adnia Teiresiasznak, de nem vizet, hanem egy kosznak a véréét. „[...] *ott ültem, nem eresztve erőtlen holt se-regből senkit a vérhez, amíg nem szóltam Teiresziásszal.*” Homéros, *Odysseia* 11. 48–59., HOMÉROSZ, *Odüsszeia*, ford. DEVECSERI Gábor, (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1972).

³⁹ A ciprusfát az ókorban a halotti szférával kapcsolták össze; ellenálló fa, amit, ha egyszer kivágnak, többé nem hajt ki újra. A fehér szín jelzésértéktű, Homéros is alkalmazza az *Odysseiában*: „*Ókeánosz sodránál, Leukasz szirtje tövében [...]*” *Odysseia* 24. 11., ford. DEVECSERI Gábor; BERNABÉ és JIMÉNEZ, *Instructions for the Netherworld...*, 25–29.; GRAF és JOHNSTON, *Ritual Texts...*, 108–109.

⁴⁰ EDMONDS, *Myths of the Underworld...*, 50–52.; GRAF – JOHNSTON, *Ritual Texts...*, 108–109, 117–120.; BERNABÉ és JIMÉNEZ, *Instructions for the Netherworld...*, 15–19, 25–29.

Mnémosyné forrásánál az elhunyt szembekerül a második akadállal: két örrel, akik a származására kérdeznek rá.⁴¹ Miután a lélek sikeresen válaszolt az örök kérdésére, inni kap a kívánt forrásból. A forrás Mnémosynének, vagyis Emlékezésnek a forrása, amelyből ha iszik a lélek, képessé válik a visszaemlékezésre.⁴² Ebből következtethetünk arra, hogy a korábban említett, tiltott forrásnak ezzel ellentétes funkciója van: nem az emlékezést, hanem a felejtést szolgálja.⁴³ A hagyomány szerint tehát ha abból a forrásból iszik, mindent elfelejt, amit élete során tapasztalt, így tiszta lappal kezdheti meg következő életét.⁴⁴

Összesítve tehát elmondhatjuk, hogy a beavatott lelke akkor éri el célját, ha kikerülte a Felejtés forrását és ivott Mnémosyné vízből, amely által felidézheti emlékeit. Feltételezhető, hogy a lélek már eleve úgy került az alvilágba, hogy emlékezett életének

⁴¹ EDMONDS, *Myths of the Underworld...*, 61–63.

⁴² BERNABÉ és JIMÉNEZ, *Instructions for the Netherworld...*, 15.

⁴³ EDMONDS, *Myths of the Underworld...*, 52.

⁴⁴ A Felejtés forrása többször szerepel az antik görög irodalomban, az Emlékezés forrása viszont nem jelenik meg a lemezeken kívül más irodalmi szövegben. A felejtéssel Theognis elégiaköltőnél is találkozhatunk: „*ki a Hádészből is a fényre jutott nagy eszével, mézédés szókkal győzve le Perszephónét, bárha felejtést ad s leigázza az emberi elmét [...]*” A *vagyonról* 5–7., ford. SZEPESSY Tibor, ld. „*Görög költők antológiája*”; GRAF és JOHNSTON, *Ritual Texts...*, 117–120. A Léthé (Felejtés) folyamából isznak a lelkek és elfelejtik korábbi életüket: „*Ez a daimón először is Klóthóhoz vezette a lelket, s az ő keze és orsójának a pergése alatt hitelesítette azt a sorsot, amelyet az illető választott; ezt megérintve, tovább vezette őt Atroposz fonásához, hogy a megfont fonalat változatlanra tegye; innen – anélkül, hogy megfordult volna – Ananké trónjához ment, azon áthaladt, s mikor ezen a többiek is átmentek, valamennyien a Léthé síkságára vonultak, nagy forróságon és szörnyen fojtogató levegőn keresztül, mert ott sem fa, sem semmiféle növényzet nem volt. Itt táboroztak estefelé az Amelész folyó partján, melynek vizét semmiféle edény nem tudja magában tartani. Ennek a vízből mindenkinek innia kellett egy bizonyos mennyiséget; de akit a józan esze vissza nem tartott, az többet is ivott a kiszabott mennyiségnél; aki aztán ivott belőle, az mindent elfelejtett.*” PLATÓN, *Állam* II. 10. 16., 620a–621b, A *pamphüliai Ér látomása* (részlet), ford. SZABÓ Miklós, *Platón összes művei*, (Budapest: Európa Kiadó, 1984).

történéseire. Fölmerül a kérdés, hogy miért kell ebből a forrásból innia.⁴⁵ A hipponioni lemez szükséztlenül beszél arról, hogy mi fog történni az elhunyt lelkével, miután ivott Mnemosyné forrásából. Csupán annyit tudunk meg, hogy szent úton halad tovább a többi beavatottal [*mystai*].⁴⁶ Hogy mi történik vele, miután ezen a szent úton végigment, a lamellából nem ismerhető meg.

Erre vonatkozóan három lehetőséget vehetünk számba. (1) Az egyik lehetőség szerint, miután az elhunyt ivott a forrásból, kikerül a reinkarnációs körből, vagyis többé nem születik újjá: a túlvilágon megszerzi az örök életet és a boldogságot, ahogy a többi hős és beavatott is.⁴⁷ (2) A második lehetőség az újjászületés az előző élet emlékeinek a megtartásával. Platón és Empedoklés egyaránt beszélnek arról, hogy az egyén emlékszik előző életére.⁴⁸ Pythagoras szintén azt vallotta, hogy képes visszaemlékezni korábbi életeire; követőit is arra biztatta, hogy fejlesszék emlékezetüket annak érdekében, hogy vissza tudjanak emlékezni.⁴⁹ A források alapján

⁴⁵ A lemezek önmagukban is emlékezést elősegítő eszközök, nem csak „útikönyvek”; tartalmazzák a jelszót, amelyet az elhunytnak ki kell mondania. GRAF és JOHNSTON, *Ritual texts...*, 117., BENCZE, *Bacchoi kai mystai...*, 365.

⁴⁶ EDMONDS, *Myths of the Underworld...*, 52.

⁴⁷ EDMONDS, *Myths of the Underworld...*, 52–55.; GRAF és JOHNSTON, *Ritual Texts...*, 127–128.; BERNABÉ és JIMÉNEZ, *Instructions for the Netherworld...*, 174–177.

⁴⁸ Platónnál megjelenik az a gondolat, hogy az előző élet minősége nagyban befolyásolja a következőt. „Végül a negyedik: a víziállatok neme azokból származott, akik legsztelenebbek és legtudatlanabbak voltak: ezeket az átalakítók még a tiszta lélegzésre sem tartották méltónak, minthogy lelkük mindenféle hibák folytán tisztátalan, hanem a levegőből való könnyű és tiszta lélegzetvételt helyett a vízből való zavaros és mélyről jövő lélegzést hagyták nekik.” PLATÓN, *Timaiosz*, 92b–c, ford. KÖVENDI DÉNES; BETEGH, „Eszkhatológia...”, 2009, 42. Empedoklés pedig felsorolja, hogy mennyiféle élete volt: „Mert én egykor voltam már fiú is, lány is, bokr, madár és néma tengeri hal.” EMPEDOKLÉS, „Tisztulások” 117, ford. STEIGER KORNÉL, in szerk. STEIGER KORNÉL, *Parmenidész, Empedoklés: Töredékek*, (Budapest: Gondolat, 1985), 36.

⁴⁹ RHODE, Erwin, *Psyche: The Cult of Souls and Belief in Immortality among the Greeks*, ford. HILLIS, W. B., (New York – London: Kegan Paul, Trench, Trubner

úgy tűnik tehát, hogy ebből a reinkarnációs körből nincs kiút. A beavatott azonban megkapja azt a tudást, amelynek segítségével vissza tud emlékezni, így pedig képessé válik arra, hogy az korábinál jobbra tegye következő életét.⁵⁰ (3) A harmadik lehetőséget R. Edmonds fogalmazta meg: Mnémosyné mint a múzsák anyja, fontos szerepet játszik abban, hogy a halandók a költeményeken keresztül megemlékezzenek a hősokról. Tehát a *kleos* (hírnév, dicsőség) által Mnémosyné biztosítja, hogy az elhunyt emlékét az élők megőrizték emlékezetükben.⁵¹

Összegzés

A fentiek alapján elmondható, hogy a lemezek mögött rendkívül összetett vallási képzetek húzódnak meg. Látható, hogy a hipponioni lemez többféle eszkatológiai elképzelést⁵² nyújt, nyitva hagyva azt a kérdést, vajon az „orphikus – bakchikus” vallási irányzat beavatottjai melyiket vallották, már ha egyáltalán feltételezhető egységes tanítás olyan sokszínű vallási közösség mögött, amelynek tagjai szétszórtan voltak jelen az ókori Görögország, Dél-Itália és Szicília területén.⁵³

& co., Ltd. – Harcourt, Brace & Company, Inc., 1925.), 598–601., Porphyrios *Vita Plotini* 26–7.; EDMONDS, *Myths of the Underworld...*, 54.

⁵⁰ Az is elképzelhető, hogy az elhunytak még egyszer újjá kell születnie, de a következő élete lesz majd az utolsó, ami után végül elérheti az örök boldogságot. GRAF és JOHNSTON, *Ritual Texts...*, 117–120.

⁵¹ EDMONDS, *Myths of the Underworld...*, 52–53.

⁵² „A szövegek azonban elkeserítően homályosak az elhunytak számára elképzelt eszkatológiai jutalmakkal kapcsolatban, csak néhány célzást és utalást ad a mitikus motívumokra, hogy világossá tegye azt az eredményt, amelyet az elhunyt vár egy sikeres alvilági úttól.” EDMONDS, *Myths of the Underworld...*, 83. (Fordítás tőlem.)

⁵³ Zhmud szerint az orphizmusról szólva nem beszélhetünk egységes vallási mozgalomról. ZHMUD, „Orphism and Grafitti from Olbia”, 168.

Mellékletek

1. melléklet⁵⁴

Mnémosyné műve ez. Amikor majd meghalsz
 Hadés jólépített házába jutsz,⁵⁵ itt jobbra van egy forrás,
 mellette áll egy fehér ciprus,
 ott a holtak leszálló lelkei frissítik magukat.
 Ezt a forrást ne közelítsd meg.
 Később meg fogod találni
 a Mnémosyné forrásából áradó hűvös vizet; örök vannak a közelben,
 akik majd ravaszul kérdeznek téged
 miért kutatod Hadés homályos sötétjét.
 Mondd nekik: „A Föld gyermeke vagyok és a csillagos Ég:
 szomjúság fojtogat és pusztulok: hát gyorsan
 adjatok inni Mnémosyné forrásából hús vizet.”
 Az alvilági királynővel⁵⁶ majd ők beszélnek

⁵⁴ Az eredeti görög szöveget ld.: BERNABÉ és JIMÉNEZ, *Instructions for the Netherworld...* 245. (Fordítás tőlem.) Bencze Ágnes fordítása itt olvasható: BENCZE Ágnes, „A dél-itáliai görögök túlvilágjárásai”, *Ókor* 12, 1. sz. (2013): 38–46, 39.; Németh György fordítása: szerk. NÉMETH György, *Ércnél maradóbb...: A görög és római történet forrásai*, (Budapest: Corvina, 1998), 98., hexameteres fordítás.; A hipponioni lemez elemzését a saját fordításom alapján készítettem el.

⁵⁵ A kutatók egy része az *EIS*-t nem az εἴμι (menni) igeként, hanem előljárószóként fordítja. Van, hogy „die down”-ként fordítják: GRAF és JOHNSTON, *Ritual Texts...*, 5. Elöljárószóként („toward”) fordítják: BERNABÉ és JIMÉNEZ, *Instructions for the Netherworld...*, 246. Edmonds „you will go”-ként fordítja: EDMONDS, Radcliffe G. III., *The "Orphic" gold tablets and Greek Religion: Further along the path*, (New York: Cambridge University Press, 2011), 30–31. Bencze Ágnesnél így szerepel: „halni készülsz, le, Hadés tágas házába” BENCZE, „A dél-itáliai görögök túlvilágjárásai”, 39. Dr. Lindner Gyula javaslata alapján az *EIS*-t igének tekintem.

⁵⁶ Németh György „lenti királynak” fordítja, NÉMETH, *Ércnél maradóbb...*, 98. A görög szöveg a hímnemű „ΒΑΣΙΛΑΕΙ”-t (király) alkalmazza. BERNABÉ és JI-

és inni adnak Mnémoszyné forrásából.
Miután te is ittál, a szent úton fogsz haladni,
amin más híres beavatottak és bakchászok vonulnak.

2. melléklet⁵⁷

Orpheus (jobbra), Hermés (balra), Eurydiké (középen)

MÉNEZ, *Instructions for the Netherworld...*, 245. A szót kiegészítették, hogy nőnemű alakban szerepeljen: „ΒΑΣΙΛΕΙ<ΑΙ>”.

⁵⁷ *Three-figure Group with Orpheus* (Kr. e. 410–400), Ma 854, Musée du Louvre, Párizs. Hozzáférés: 2022.02.11. <https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010279151>

